

‘Eene kaart uit de middeleeuwen, in het een of ander klooster gevonden’

Maaskamps wandkaart van Palestina uit 1828

Lowie Brink

Het godsdienstonderwijs heeft een veel langere geschiedenis dan het aardrijkskundeonderwijs. Hierdoor is het lastig om aan te geven wanneer voor het eerst een voor godsdienstlessen bedoelde schoolwandkaart van Palestina werd uitgegeven. De eerste poging daartoe deed waarschijnlijk Evert Maaskamp (1769-1834), een uitgever, boek- en prenthandelaar gevestigd in de Kalverstraat in Amsterdam.

Fragment (Zeeland en omgeving) van de *Geschiedkundige kaart der Nederlanden* van Maaskamp uit 1830 (Collectie Rijksmuseum, Amsterdam). De kaart is overladen met details.

Hij was vanaf ca. 1795 succesvol met de uitgave van honderden geïllustreerde plaatwerken, prenten en landkaarten en stond bekend om zijn vaderlandslievende neigingen.¹ Na de ondergang van Napoleon in 1815 raakte hij echter in opspraak omdat hij te dienstvaardig zou zijn geweest voor de Franse bezetter. Maaskamp deed verwoede pogingen om zich te bewijzen als goed vaderlander, maar toch liepen de zaken in de jaren twintig achteruit. In 1826 werd er een nieuwe rijksgeschiedschrijver gezocht, en Maaskamp probeerde om de uitgever van een nieuw te schrijven vaderlandse geschiedenis te worden. Enkele geschiedkundige uitgaven van Maaskamp die kort daarna verschenen, zijn ongetwijfeld bedoeld om zijn naam als historicus te vestigen. Zo publiceerde hij een boekje met nieuwe feiten over Rembrandt van Rijn (1828) en een *Geschiedkundige kaart der Nederlanden* (1830). Het boekje bleek achteraf gebaseerd op een vervalst archiefstuk en ook op de kaart zou kritiek niet uitblijven.

Vloten als insecten

Door het opnemen van geschiedkundige ‘vignetten en miniatuur-afbeeldingen’ in deze kaart van de Nederlanden anno 1830 wilde Maaskamp de geschiedenis ‘aanschouwelijk voor oogen stellen’. In het bijbehorende *Handboek ter verklaring* geeft de auteur annex uitgever hoog op van ‘dezen mijnen voor zoo veel mij bekend is, door niemand nog ondernomen arbeid’.² G. Mees Az. (1802-1883), maker van de befaamde *Historische atlas van Noord-Nederland* (1851-1865), boorde de kaart echter de grond in: ‘Het historische bestaat enkel daarin, dat, overal waar slagen voorvielen, tentjes en naar ‘t schijnt, vechtende mannetjes geplaatst zijn, met jaartallen; of menigte door elkander dwarrelende vloten als insecten.’ De kaart was opgedragen aan ‘den Prins van Oranje en diens zonen’, maar: ‘veel zullen de vorstelijke oogen hebben uitgestaan, zoo die kaart hun een voorwerp van ontcijfering geweest is.’³ De handkaart (46 x 37 cm) was

verder volgestouwd met details, maar gebruikers ervan konden desnoeds een vergrootglas erbij pakken. Dat gold echter niet voor zijn in 1828 uitgegeven schoolwandkaart van Palestina.

Nieuwstuitgekomen werken

Ook de als wandkaart uitgevoerde *Aardrijkskundige plaatsbeschrijvende en geschiedkundige kaart van Palestina of het Heilige Land* uit 1828 was wellicht bedoeld om de rol van Maaskamp als geschiedkundige te benadrukken. De kaart is blijkens de wijdlopijge titel gebaseerd op een Engelse kaart van J.T. Assheton en aangevuld door Maaskamp onder toezicht van de Leidse hoogleraar J. Clarisse. Alles wat Maaskamp aan kennis over Palestina heeft kunnen vinden, heeft hij in de kaart gepropt en toegelicht in de bijgeleverde *Verklaring der bijbelkaart*:

- aardrijkskundig: ‘Een veertigtal der beste, nieuwstuitgekomenen Werken en mededeelingen der kundigste en meest vermaarde reizigers zijn geraadpleegd’;⁴
- plaatsbeschrijvend: maar liefst tien soorten plaatsen van ‘huizen’ tot ‘vrije steden’ worden onderscheiden door middel van ‘vignetten’;
- geschiedkundig: ‘Dit gedeelte beslaat een tijdvak van meer dan 20 eeuwen.’⁵

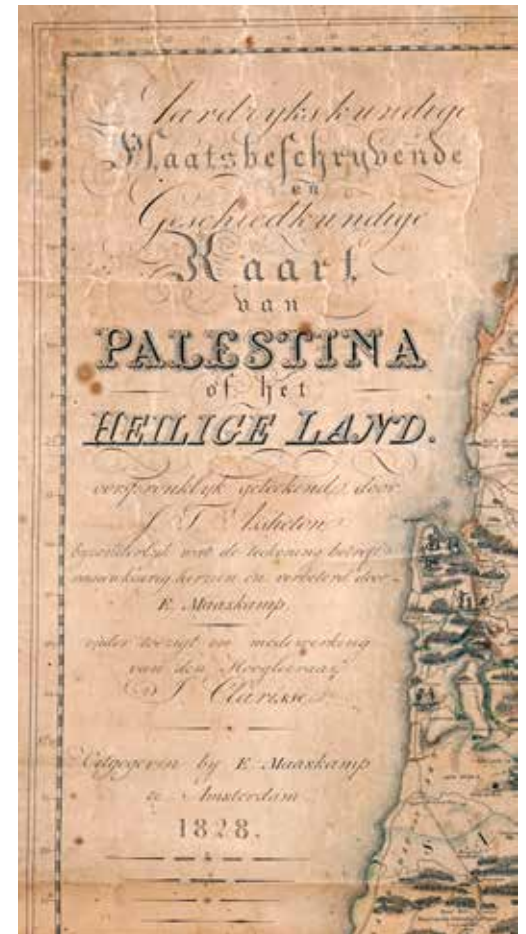
Het is dan wel even schrikken voor wie in de verklaring leest: ‘Het eerste en voornaamste oogmerk is het onderrigt’ en ‘Predikanten en Pastoors in hunne katechiseerkamers, Schoolonderwijzers, Instituteurs, Professoren, in hunne leerscholen, de kaart ophangende, zullen te beter in de gelegenheid zijn, om, bij het behandelen der Bijbelsche Geschiedenis, met gemak en duidelijkheid, de oorden en plaatsen aan te wijzen.’⁶ Zo de kaart al ergens voor geschikt is, dan toch zeker niet als schoolwandkaart. Maaskamp beweerde dat hij van tijdgenoten ‘algemeene goedkeuring’ ervoor verwierf⁷, maar in 1845 klonken heel andere geluiden.

Antigeographisch

M.D. de Bruyn (1809-1881), godgeleerde, letterkundige en maker van een beroemd geworden wandkaart van Palestina (1844), liet geen splinter heel van Maaskamps kaart. Het begint al in de eerste zin van zijn bespreking bij het noemen van het jaar van uitgave: ‘1828 (1428 ?)’. De Bruyn kan zich niet iets meer ‘antigeographisch’ en ‘antihistorisch’ indenken: ‘Eigenlijk is het eene prentekaart, bevattende een collectie misteekende afbeeldingen der Bijbelsche historien, telkens bij de plaatsen gevoegd en alzoo in bonte verwarring door elkander wemelende.’⁸ De wetenschappelijke benadering in de cartografie, die in de 19de en vooral in de 20ste eeuw zou opkomen, klinkt al in 1845 door in De Bruyns woorden: ‘Juist het voornaamste, wat eene kaart moet geven, ware voorstelling van het terrein, en betrekkelijke afstand der plaatsen, gaat [in Maaskamps kaart] geheel verloren. Eene kaart moet geographie leeren, en niets

anders.' En hij besluit met de vileine opmerking: 'Constructie, bergteekening, topographie, in een woord de geheele voorstelling is onwaar en vol dwaasheden. Men zou denken, dat het eene kaart uit de middeleeuwen was, in het een of ander klooster gevonden.' Het is maar goed dat de arme Maaskamp het niet meer heeft hoeven horen. De met schulden overladen uitgever overleed in 1834. De 'uitvinding' van de aller-eerste schoolwandkaart van Palestina is echter iets dat ze hem niet meer kunnen afpakken.

Aardrijkskundige plaatsbeschrijvende en geschiedkundige kaart van Palestina of het heilige land van Assheton, Maaskamp en Clarisse uit 1828 (1 kaart in 2 bladen, 88 x 57 cm, schaal [ca. 1:360.000], Collectie De Wereld aan de Wand, Nijmegen).

Wijdlopijge titel van de wandkaart van Palestina van Assheton, Maaskamp en Clarisse uit 1828.

Fragment (Jeruzalem en omgeving) van de wandkaart van Palestina van Assheton, Maaskamp en Clarisse uit 1828.

Deze tekst is een bewerking van een hoofdstuk in het onlangs verschenen boek *De wereld tussen twee stokken: 50 schoolwandkaarten uitgerold*. Zwolle: wbooks.

Noten

- 1 E. Koolhaas-Grosfeld, *De ontdekking van de Nederlander in boeken en prenten rond 1800*. Zutphen 2010 (over Maaskamp in hoofdstuk 2 en 6).
- 2 E. Maaskamp, *Handboek ter verklaring der geschiedkundige kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, en der wereldkaart*; etc. Amsterdam 1830, voorrede, p. VII-VIII.
- 3 G. Mees Az., *Historische atlas van Noord-Nederland van de XVI eeuw tot op heden*. Rotterdam 1851-1865, inleiding, p. 23.
- 4 E. Maaskamp, J. Clarisse, *Verklaring der bijbelkaart*, etc. Amsterdam 1828, p. 184.
- 5 Idem, p. 186.
- 6 Idem, voorberigt, p. VII.
- 7 Maaskamp, *Handboek, ter verklaring*, voorrede, p. VIII.
- 8 M.D. de Bruyn, *Over cartographie van Palestina*. Amsterdam 1845, p. 10-11.